

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ»

Київ-2024

Укладачка:

Олена ВІЛКОВА- к.соц.н., доцентка

Рецензенти:

Тетяна ЧЕРВІНСЬКА к.с.н., доцентка

Микола СУДАКОВ к.с.н., доцент

Словник основних понять навчальної дисципліни «Гендерні дослідження» затверджено рішенням Вченої ради факультету соціології

Протокол №10 від «20» березня 2024 року.

Словник основних понять навчальної дисципліни «Гендерні дослідження» для студентів спеціальності 054 “Соціологія” освітнього ступеня бакалавр, освітньої програми «Соціологія». **Вілкова О.Ю.** – К.:2024. – 80 слайдів.

ЗМІСТ

Вступ.....	Сл. 4
Тема 1. Історія становлення гендерних досліджень як наукового напрямку. Понятійно-категоріальний апарат гендерних досліджень.....	Сл.7
Тема 2. Вплив жіночого руху за рівність статей на становлення гендерної теорії.....	Сл. 12
Тема 3. Модерні та постмодерні соціальні теорії гендеру останньої чверті ХХ ст. - першої чверті ХХІ ст.....	Сл. 19
Тема 4. Концептуалізація гендеру в «чоловічих» дослідженнях.....	Сл. 31
Тема 5. Гендерні стереотипи українських громадян.....	Сл. 37
Тема 6. Нерівномірний гендерний розподіл в економічній сфері.....	Сл. 45
Тема 7. Гендерні особливості інституту політики.....	Сл. 52
Тема 8. Ефективність впровадження різноманітних типів гендерної політики в світовому досвіді.....	Сл. 57
Тема 9. Аналіз результатів глобальних рейтингів рівності статей.....	Сл. 64
Тема 10. Гендерні стереотипи українських громадян.....	Сл. 68
Використана література.....	Сл. 77

ВСТУП

Дисципліна «Гендерні дослідження» відноситься до дисциплін вільного вибору студентства ОС «бакалавр», спеціальності «054 Соціологія», ОП «Соціологія», вибіркового блоку «Соціальна аналітика».

Соціальні трансформації, що характеризують сучасне українське суспільство, інтеграція України в європейське співтовариство та освітній простір, окрім іншого, вимагають вміння об'єктивно та неупереджено здійснювати соціологічний аналіз з урахуванням гендерного компоненту. Тож дисципліна «Гендерні дослідження» спрямована на засвоєння студентами сучасних теорій гендеру, можливостей і особливостей гендерних досліджень у виявленні ключових соціальних проблем в різних сферах життєдіяльності соціуму.

Мета дисципліни – формування системи знань та практичних навичок застосування гендерного підходу до аналізу суспільства; формування навичок застосування гендерного аналізу до виявлення гендерних особливостей соціальних зв'язків в суспільстві, економічному, політичному просторі.

Завдання (навчальні цілі):

- оволодіння змістом основних категорій гендерної теорії та досліджень;
- опанування специфіки гендерного аналізу;
- вміння визначати основні показники характеру гендерної стратифікації;
- знання стратегії гендерної політики держави.

Програмні компетентності:

- Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації (СК06).
- Здатність аналізувати прояви соціокультурного розмаїття суспільства, причини і наслідки соціальних проблем, соціологічно обґрунтовувати способи їх регулювання (СК16).

Програмні результати навчання:

- Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури (РН08).
- Володіти навичками соціологічного аналізу соціальних проблем та соціологічного обґрунтування рішень їхнього регулювання. (РН20).

Тема 1. Історія становлення гендерних досліджень як наукового напрямку. Понятійно-категоріальний апарат гендерних досліджень

Фемінізм - це соціальний та політичний рух, що прагне досягти рівності між чоловіками та жінками у всіх сферах життя. Основні принципи фемінізму включають в себе боротьбу за права жінок, визнання та відмову від гендерних стереотипів, а також аналіз структурних причин гендерної нерівності у суспільстві.

Суфражизм - це політичний та соціальний рух, представниці якого боролися за виборче право жінок, або ж за жіноче право голосу. Суфражистський рух виник у ХІХ столітті як реакція на відсутність політичного представництва жінок та їх обмежені права в багатьох країнах світу.

Традиційна соціологія статі, (Sociology of Sex) - базувалась на біодетерміністських позиціях. В основі пояснювальних моделей, що розвиваються в рамках традиційної соціології статі, була аксіома про те, що диференціація соціальних ролей жінок і чоловіків є наслідком і природним продовженням принципових відмінностей їх біологічної конституції.

Статеворольовий підхід - це теоретичний підхід, який використовується в гендерних дослідженнях для розуміння соціальних ролей, які приписуються чоловікам та жінкам у суспільстві на основі їх статевої приналежності. Цей підхід припускає, що соціальні ролі формуються та відтворюються шляхом культурних норм, очікувань та поведінкових стереотипів, пов'язаних зі статевою ідентичністю.

Теорія соціального конструювання гендеру передбачає, що гендерні ролі та ідентичності не є невід'ємними атрибутами біологічної статі, але формуються та відтворюються через соціальні процеси, культурні норми та взаємодії. Ця теорія визнає, що біологічні відмінності між чоловіками та жінками можуть бути важливими, але вони не єдиний або вирішальний фактор у визначенні гендеру.

Гендер - це соціальний та культурний конструкт, що відображає уявлення та очікування щодо поведінки, ролей, ідентичності та відносин між чоловіками та жінками в суспільстві. Він віддзеркалює те, які ролі та характеристики приписуються людям на основі їхньої статі та як ці ролі та характеристики впливають на їхнє життя.

Гендер як стратифікаційна категорія – гендер можна розглядати як стратифікаційну категорію, оскільки він визначає соціальні ролі, статуси та можливості людей у суспільстві. Стратифікація в соціології означає розподіл людей у суспільстві за різними соціальними позиціями на основі певних характеристик, таких як стать, вік, клас, раса, освіта тощо. Гендер відображає соціальні очікування, стереотипи та ролі, які приписуються чоловікам та жінкам, і впливають на їхні соціальні статуси та можливості у суспільстві.

Гендерна стратифікація показує, як гендер впливає на розподіл ресурсів, владу та можливості у суспільстві, та як ця нерівність може бути змінена через соціальні та політичні реформи, спрямовані на рівноправ'я та соціальну справедливість.

Гендерні ролі це соціальні очікування, що стосуються поведінки, ролей та характеристик чоловіків і жінок. Наприклад, стереотипні ролі чоловіків можуть включати силу, стійкість, лідерство, тоді як стереотипні ролі жінок можуть включати догляд, чутливість, материнство.

Гендерна ідентичність це особисте внутрішнє відчуття людини щодо її статі. Люди можуть ідентифікувати себе як чоловіків, жінок, обидві статі водночас або інший варіант.

Гендерна експресія це спосіб, яким люди виражають свою гендерну ідентичність через зовнішній вигляд, одяг, мову, жести тощо.

Гендерний стереотип це усталене та таке, що розуміється занадто спрощено, твердження про те, що жінки та чоловіки через свою стать наділені особливими психологічними навичками та характеристиками. І виходячи з цього, мають виконувати певні соціальні ролі та функції суспільства, що склалися історично і є загально визначеними.

Соціологія гендеру - теорія середнього рівня в соціології, в межах якої розглядається, як пов'язані відносини між людьми в групах з їх приналежністю до певної статі. Стать при цьому розуміється не як фізіологічна характеристика людини, а як сукупність соціальних ознак, які приписуються статям в різних культурах на різних етапах їх розвитку. СГ аналізує, як соціальні процеси та структури формують гендерні стереотипи, очікування та нерівності та як вони впливають на життя й поведінку людей.

Гендерні дослідження - це інтердисциплінарне поле науки, що вивчає гендерні аспекти суспільства, культури, економіки, політики та інших сфер людського життя. Вони охоплюють різні підходи та методи, щоб розуміти та пояснювати взаємодію між гендером, статевою ідентичністю, гендерними ролями та гендерною стратифікацією.

Тема 2. Вплив жіночого руху за рівність статей на становлення гендерної теорії

Фемінізм можна розглядати як науковий напрям у соціальних науках, що вивчає гендерні нерівності, стереотипи, соціальні проблеми та явища з точки зору жіночої перспективи.

Феміністичні дослідження можуть включати аналіз політики, економіки, культури, літератури, історії, права та інших аспектів суспільства з огляду на гендерні відносини та нерівності.

Фемінізм "першої хвилі" - це період в історії фемінізму, що припадає на кінець ХІХ - початок ХХ століття, коли почалася активна боротьба за жіночі права та гендерну рівність. Цей період визначався багатьма соціальними та політичними рухами, спрямованими на поліпшення статусу жінок у суспільстві.

Основні характеристики фемінізму "першої хвилі" включають:

- Суфражизм: це рух за надбання політичних прав жінками, зокрема за їхнє право голосу. Жінки боролися за право брати участь у виборах та впливати на політичні рішення.
- Економічні права: феміністки/ти "першої хвилі" також виступали за рівність у заробітній платі, доступ до професійної освіти та можливості працевлаштування.
- Боротьба за права власності: жінки боролися за право власності над своїм майном та фінансову незалежність.
- Соціальні реформи: феміністки/ти працювали над соціальними реформами, спрямованими на поліпшення умов праці, життя та освіти для жінок.
- Літературні та культурні вияви: жінки-письменниці та інші культурні діячки висловлювали свої погляди на гендерні нерівності та боротьбу за права жінок через свої твори та публічні виступи.

Фемінізм "другої хвилі" - це період у розвитку фемінізму, що припадає на 1960-і - початок 1980-х років, коли феміністичний рух став більш радикальним та зосереджувався на широкому спектрі гендерних, соціальних та культурних питань.

Основні характеристики фемінізму "другої хвилі" включають:

- **Боротьба за репродуктивні права:** феміністки/ти цього періоду активно виступали за право на вибір у справах репродукції, включаючи доступ до контрацепції та абортів.
- **Культурна критика:** феміністки/ти "другої хвилі" аналізували гендерні стереотипи в масовій культурі, літературі, кіно та інших аспектах культурного життя.
- **Боротьба за права жінок на робочому місці:** феміністки/ти активно виступали за рівність у заробітній платі, рівний доступ до робочих місць та професійного зростання для жінок.
- **Політична активізація:** феміністки/ти "другої хвилі" виступали за ширшу участь жінок у політиці та на лідерських позиціях, а також за врахування гендерних питань у політичних програмах.
- **Сексуальна визволеність:** феміністки/ти цього періоду активно досліджували та виступали за визнання сексуальної свободи та прав жінок на власне тіло.

Фемінізм "третьої хвилі" - це період у розвитку фемінізму, що припадає на кінець 1980-х - 1990-і роки, і продовжується до теперішнього часу. Цей період характеризується появою нових гендерних тем та підходів до боротьби за рівність, а також рефлексією над попередніми феміністичними хвилями.

Основні характеристики фемінізму "третьої хвилі" включають:

- **Гендерна ідентичність:** феміністки/ти "третьої хвилі" звертали увагу на різноманітність гендерних ідентичностей та визнання прав кожної особи на самовизначення власної ідентичності.
- **Інтерсекціональність:** фемінізм "третьої хвилі" акцентував увагу на перетині різних форм дискримінації та нерівностей, таких як раса, клас, сексуальна орієнтація, інвалідність тощо.
- **Сексуальна автономія:** захист прав жінок на вільний вибір у справах сексуальності та репродукції, включаючи право на доступ до контрацепції та абортів.

- Гендерна наукова критика: феміністки/ти "третьої хвилі" досліджували та критикували структури та методи наукових досліджень, які підтримують гендерні стереотипи та нерівності.
- Культурна та медійна критика: аналіз та протиставлення гендерним стереотипам у масовій культурі та медіа-просторі.
- Активна боротьба за права ЛГБТQ+: Підтримка прав представників спільноти ЛГБТQ+ та боротьба за їхню повну рівність у суспільстві.

Фемінізм "четвертої" та "п'ятої" хвиль - це терміни, які іноді використовуються для опису подальшого розвитку феміністичного руху після третьої хвилі, але їх визначення не є таким чітким, як у попередніх випадках. Термін "четверта хвиля" може вказувати на нові напрями феміністичного дослідження та активізацію боротьби за гендерну рівність, яка виникла в кінці ХХ століття та початку ХХІ.

Основні характеристики фемінізму "четвертої" та "п'ятої" хвиль включають:

Цифровий активізм: Використання інтернету та соціальних мереж для мобілізації та комунікації, а також поширення ідей та інформації про гендерні питання.

Боротьба за права трансгендерних осіб: Фокус на захисті прав та визнанні трансгендерних та небінарних осіб у суспільстві.

- **Кіберфемінізм:** дослідження взаємодії між технологією, тілом та ідентичністю, а також впливу технологій на гендерні структури та стереотипи.
- **Секс-позитивний фемінізм:** підтримка права на вільний вибір у проявах сексуальності та виступи за позитивне ставлення до сексу та демонстрації сексуальності.
- **Екологічний фемінізм:** звернення до взаємозв'язку між гендерними нерівностями та екологічними проблемами, а також захисту прав жінок на природні ресурси та відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Тема 3. Модерні та постмодерні соціальні теорії гендеру останньої чверті ХХ ст. - першої чверті ХХІ ст.

Мішель Фуко (Michel Foucault) — впливовий французький філософ, історик і соціолог, відомий своїми революційними ідеями в галузі влади, знання та сексуальності.

Одна з ключових ідей М. Фуко щодо сексуальності полягає в тому, що він розглядає її як соціально-історично конструйоване явище, яке змінюється в залежності від культурних, політичних та інших контекстуальних факторів. Він заперечує ідею сексуальності як щось вроджене або природне, а натомість розглядає її як продукт різноманітних історичних, культурних та владних умов.

Фуко також досліджує, як сексуальні практики, норми та ідентичності використовуються для забезпечення влади та контролю. Він вказує на те, що поняття "сексуальності" використовується як інструмент соціального контролю, щоб регулювати поведінку та ідентичність людей.

Джудіт Батлер - американська філософиня і теоретикиня гендеру, відома своїми внесками в сучасний феміністичний та гендерний дискурс.

Однією з найвідоміших робіт Джудіт Батлер є книга "Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity" (1990), в якій вона розглядає поняття гендерної ідентичності та критикує стандартні уявлення про гендерні ролі та прояви. У своїй роботі вона аналізує, як гендерна ідентичність формується та підтримується через соціальні та культурні практики, а також які наслідки це має для індивідів та суспільства в цілому.

Дж. Батлер вважає, що гендер є соціально-конструюваним, а не біологічно визначеним. Ідентичність не є данністю, а являє собою постійний процес «цитування» гендерних норм, які пронизують суспільство. Гендерна ідентичність тільки здається природним виразом позиції суб'єкта. Насправді відбувається постійний маскарад - реітерація і програвання гендерної вистави, які ніколи не досягають втілення гендерного ідеалу.

Постмодерністський напрямок в гендерній теорії виник у другій половині ХХ століття як реакція на традиційні підходи до розуміння гендерних питань. Цей напрямок відрізняється від традиційних феміністичних теорій тим, що він відкидає ідею універсальності та стабільності гендерних категорій, а також підкреслює розмаїття гендерних ідентичностей та досліджує їх взаємозв'язок з іншими соціокультурними чинниками.

Основні риси постмодерністського підходу в гендерній теорії включають:

- **Релятивізм і деконструкція:** заперечення ідеї абсолютних гендерних істин та акцент на тому, що гендерні категорії є соціокультурними конструкціями, які змінюються в залежності від контексту.
- **Фрагментарність та розмаїття:** постмодерністська гендерна теорія визнає різноманіття гендерних ідентичностей та відмовляється від універсальних та стандартизованих описів гендеру.

- *Суб'єктність*: наголошується на індивідуальних досвідах та переживаннях гендерних ідентичностей, а також на тому, як ці ідентичності взаємодіють з іншими аспектами соціального життя.
- *Постійна переоцінка та переформатування*: визнання того, що гендерна ідентичність постійно переоцінюється та переформатовується в результаті соціальних, культурних та політичних процесів.
- *Зневаження мета-розповідей*: постмодерністська гендерна теорія критикує тенденцію створення "мета-розповідей" про гендер, які встановлюють одні гендерні норми та виключають альтернативні гендерні ідентичності.

Люсі Ірігаре (Lucy Irigaray) - французька філософиня, психоаналітикиня та феміністка, відома своїми внесками в сучасну гендерну теорію та критику психоаналізу.

Вона критикує фалоцентричні аспекти психоаналітичної теорії, особливо роботи Зигмунда Фрейда, і виступає за розуміння та визнання жіночої сексуальності, що була часто маргіналізована в історії психоаналізу.

Одна з її найвідоміших робіт - «Підзорна труба. Про іншу жінку» (*Speculum. De l'autre femme*), де вона розглядає жіночу сексуальність та ідентичність через призму філософії та психоаналізу. Вона також досліджує поняття "міжіншового" (*l'entre-deux*), яке вказує на те, що жіноча ідентичність не може бути повністю зрозумілою в межах фалоцентричного порядку.

Л. Ірігаре переконана, що відродження та й просто продовження людського роду не можливе без конструювання роду жіночого, який й досі не визнаний сучасною культурою, оскільки родова здатність зведена до дітонародження і безпосередньо не пов'язана із відтворенням символічного порядку культури.

Елен Сіксу́ (*Hélène Cixous*) — французька вчена, філософиня та теоретикиня фемінізму. У своїй роботі «Сміх медузи» вперше запропонувала поняття «жіноче письмо»

Елен Сіксу, приділяє увагу аналізу літературних стилів. Вона порівнює жіноче написання (*l'écriture féminine*) з чоловічим написанням (*littérature*). Через безліч соціокультурних причин маскулінне написання визнається таким, що переважає жіноче. Сіксу відкидає маскулінне письмо і мислення, тому що вони побудовані на бінарних опозиціях. Чоловік без необхідності сегментує реальність за допомогою зведення понять і термінів у пари бінарних опозицій, одна сторона яких завжди більш привілейована по відношенню до іншої.

Жіноче письмо - це можливість трансформації соціальних і культурних стандартів. Розвиваючи цей (фемінний) спосіб письма, жінки змінюють спосіб, яким західний світ думає і пише, і за допомогою якого жінки репрезентовані в цьому світі.

Соціальний конструктивізм в гендерних дослідженнях - це підхід, що розглядає гендер як соціально-конструйовану категорію, яка формується та розвивається в процесі взаємодії людей з соціальним середовищем. Цей підхід зосереджений на тому, як соціальні норми, очікування, стереотипи та інші соціокультурні фактори впливають на формування гендерної ідентичності та ролей.

Основні ідеї соціального конструктивізму в гендерних дослідженнях включають:

- *Гендер як соціальний продукт:* Відповідно до цього підходу, гендерне розуміння не є властивістю індивідуального біологічного стану або природно обумовленим, а виникає з соціальних і культурних процесів.
- *Сконструйована природа ідентичності:* Гендерна ідентичність визначається та конструюється в процесі взаємодії з іншими людьми та соціальними інститутами. Це означає, що гендерна ідентичність може змінюватися в залежності від контексту і часу.

- *Стереотипи та очікування:* соціальний конструктивізм вивчає, як стереотипи та очікування, пов'язані з гендером, впливають на поведінку та можуть обмежувати можливості індивідів в суспільстві.
- *Культурний контекст:* Цей підхід враховує, що гендерні норми та практики можуть різнитися в різних культурних контекстах та соціальних групах.
- *Політичний вимір:* гендер розглядається як політична категорія, яка є предметом боротьби та конфліктів в суспільстві.

Сьюзен Кесслер та Венді Маккенна: «Гендер. Етнометодологічний підхід». Сьюзен Кесслер є професоркою соціології та жіночих студій в Університеті Мовінгу (Mount Holyoke College), а Венді Маккенна працює як професорка соціології в Техаському державному університеті (Texas State University). Обидві вони спеціалізуються на вивченні гендерних стереотипів, ролей та взаємодій у суспільстві з використанням методології етнометодології.

Етнометодологія - це підхід до дослідження, що акцентується на тому, як люди створюють та відтворюють соціальну реальність через повсякденні взаємодії та практики. У контексті гендерних досліджень, Кесслер та Маккенна вивчають те, як гендерна ідентичність, ролі та очікування формуються та виконуються в повсякденному житті, а також як вони впливають на сприйняття та поведінку індивідів.

Книга **«Гендер. Етнометодологічний підхід».** демонструє, як гендерні стереотипи та норми репродукуються через мовні конструкції, звичаї, схеми дії та інші аспекти повсякденного життя. Автори використовують етнографічні методи для аналізу гендерних практик у різних контекстах, включаючи родинні взаємини, робочі колективи та інші соціальні середовища.

Кандіс Уест і Дон Х. Зіммерман - американські соціологині та вчені, які працюють у галузі гендерних досліджень.

Робота "**Творення гендеру**" (Doing Gender)

У цій статті авторки досліджують, як гендерна ідентичність формується, репродукується та перетворюється у взаємодії між людьми у різних соціальних контекстах. Вони аналізують взаємозв'язок між владою, культурою та гендерною дискримінацією, а також розглядають питання гендерного нерівності та соціальної справедливості.

Зокрема, Уест і Зіммерман розглядають поняття "перформативності гендеру", що вказує на те, що гендерна ідентичність формується та відтворюється через дії та взаємодії людей в їх повсякденному житті. Вони також аналізують вплив структурної нерівності на формування гендерної ідентичності та вираження гендерних ролей у суспільстві.

Постколоніальний фемінізм - це напрямок в гендерних дослідженнях, що поєднує в собі концепції фемінізму та постколоніалізму для аналізу гендерних відносин у контексті колоніальних та постколоніальних суспільств. Цей підхід виник у другій половині ХХ століття і відзначається критичним підходом до вивчення впливу колоніальної імперії на гендерні ролі, ідентичності та практики, а також аналізом того, як гендер сприймається та конструюється в умовах постколоніального світу.

Фундаторами постколоніальної теорії вважають Хомі Едварда Саїда, Гомі Бгабга, Франца Фенона, Гайятрі Співак, Шейлу Бенхабіб, Ніру Юваль-Дейвіс

Деякі ключові аспекти постколоніального фемінізму включають:

- *Критика імперіалістичного фемінізму:* автори критикують традиційний фемінізм за ігнорування або нехтування гендерних відмінностей та нерівностей, що виникають в контексті колоніального та постколоніального світу.
- *Аналіз інтерсекціональності:* розглядають гендер у контексті інших форм дискримінації та підкреслюють важливість аналізу взаємодії гендеру з расизмом, класовою дискримінацією, сексизмом та іншими соціальними категоріями.

Відновлення голосу: віддають пріоритет розумінню та відновленню голосу жінок та інших маловизначених та малорепрезентованих груп у колоніальних та постколоніальних суспільствах.

Дослідження культурного контексту: Цей напрямок вивчає, як культурні, історичні та політичні контексти впливають на конструювання гендерної ідентичності та ролей у колоніальних та постколоніальних суспільствах.

Тема 4. Концептуалізація гендеру в «чоловічих дослідженнях»

«Чоловічі дослідження» є критичним, значною мірою політизованим, напрямком гендерної теорії. Їх виникнення в західній соціології гендеру в якості самостійної дослідницької сфери в 1970-ті роки, безпосередньо пов'язане з впливом, який мала друга хвиля фемінізму на зміст і напрям розвитку соціальної теорії.

Мета «чоловічих досліджень» полягала, в першу чергу, в артикуляції владної складової, інкорпорованої у взаємини не тільки між статями, а й всередині кожної статі. Внаслідок цього акцент в аналізі змістився з критики традиційної чоловічої ролі та способів її реалізації на осмислення та критику відносин домінування та підпорядкування, що існують між різними типами мужності.

Соціологія маскулінності - це галузь соціології, яка спеціалізується на дослідженні чоловічої ідентичності, маскулінності та соціальних ролей чоловіків у суспільстві. Ця галузь аналізує, як чоловічість формується, репродукується та змінюється в різних соціокультурних, інституційних та історичних контекстах.

Дослідження у галузі **соціології маскулінності** можуть включати в себе такі аспекти:

- **Конструкція маскулінності:** вивчення того, як соціальні, культурні та інституційні фактори формують чоловічі ролі, ідентичність та поведінку.
- **Стереотипи та ідеали маскулінності:** аналіз того, як соціум створює та підтримує певні стереотипи й ідеали чоловічості, і як це впливає на поведінку та очікування оточуючих.
- **Спільноти та культури маскулінності:** дослідження різноманітних соціальних груп, культур та спільнот, які формують власні уявлення про маскулінність та чоловічі ролі.
- **Маскулінні практики та поведінка:** аналіз типових зразків поведінки, які вважаються "маскулінними" у різних контекстах, таких як сім'я, робота, спорт тощо.
- **Взаємодія між маскулінністю та іншими соціальними категоріями:** вивчення взаємодії між маскулінністю та іншими аспектами соціальної ідентичності, такими як клас, раса, сексуальна орієнтація тощо.

"Традиційна" маскулінність - це концепція, яка відноситься до традиційних уявлень про те, що означає бути "справжнім чоловіком" в суспільстві. Це включає в себе певні стереотипи, норми та очікування, які приписують чоловікам, певні риси характеру, поведінку та соціальні ролі.

Деякі характеристики **"традиційної" маскулінності** можуть включати в себе:

- Сила і незалежність
- Домінантність
- Спроможність приховувати емоції
- Роль основного годувальника
- Стратегії уникнення проявів традиційної жіночності

Гегемонна маскулінність - термін, який ввела в науковий обіг американська соціологиня Рейвін Коннелл у своїй роботі "Маскулінність та влада" (1987).

Гегемонна маскулінність - це ідеалізований образ чоловіка, який визнаний та підтримується суспільством як "ідеальний" чоловік. Вона часто включає в себе елементи традиційної маскулінності, такі як сила, домінантність, незалежність, але в той же час може бути залежна від конкретного культурного та історичного контексту.

Рейвін Коннелл є авторкою теорії "гегемонної маскулінності", яка стала однією з основних концепцій у вивченні чоловічої ідентичності. У своїй роботі «Гендер та влада: суспільство, особа та сексуальна політика» (1987 рік), Коннелл досліджує, які соціальні, культурні та інституційні фактори впливають на формування "гегемонної маскулінності". Р. Коннелл також досліджує інші аспекти маскулінності, включаючи вплив глобалізації на уявлення про чоловіків, стереотипи маскулінності в спорті, політиці та інших сферах життя, а також трансформацію чоловічих ролей в сучасному світі.

Джордж Мосс – соціальний історик, дослідник питань маскулінності, засновник «Журналу сучасної історії». Автор роботи: «Образ людини: формування маскулінності в епоху модерну» в якій він робить акцент на соціокультурних витоках сучасної мужності.

Дж. Мосс вважає, що саме культурні ідеали впливали на формування традиційного типу маскулінності: в його основі лежали середньовічні аристократичні норми моралі, важливі для стану воїнів. Дослідник відзначає, що неможливо вказати точний момент, коли народився ідеал сучасної мужності, - це сталося десь між другою половиною XVIII століття та початком XIX ст. В концепції Джорджа Мосса маскулінність в епоху модерну змістовно залишається незмінною, змінюються лише «зовнішні соціальні декорації», зміна яких іноді може помилково представлятися як радикальна криза моральних норм і цінностей.

Криза маскулінності (Р. Коннелл, Д.Морган) – невідповідність практик чоловіків нормативним зразкам гегемонної маскулінності, зокрема - втрата ролі основного здобувача і відповідних привілеїв (патріархатних дивідендів).

Поняття використовують як для опису позицій, ролей та самоідентифікації за ознакою статі, так і для позначення зламу стійких владних відносин, втрати групами, що домінували раніше, конвенціональних патріархатних дивідендів - влади, престижу і матеріальних вигод (криза патріархату).

Тема 5. Сучасна методологія та методи гендерного аналізу

Гендерний аналіз - це підхід до дослідження та аналізу соціальних явищ, який враховує роль гендеру у формуванні індивідуальних та соціальних ідентичностей, відносин та структур. Основна мета гендерного аналізу полягає в розкритті та розумінні впливу гендеру на усі аспекти життя та суспільства.

Гендерна методологія - це підхід до дослідження, який враховує гендерні аспекти та перспективи на всіх етапах дослідження, від формулювання питань до аналізу результатів. Основна ідея полягає в тому, що гендерне усвідомлення та розуміння гендерних відносин є ключовими для розкриття різноманітних соціальних явищ та нерівностей в суспільстві.

Основні принципи гендерної методології включають:

- **Акцент на категорії «гендер»:** гендерна методологія враховує гендер як ключовий аспект аналізу та пояснення соціальних явищ. Вона допомагає виявити, як гендер впливає на індивідуальні досвіди, соціальні взаємодії та інституційні структури.
- **Системний підхід:** вивчає гендерні відносини у всіх сферах життя, включаючи економіку, політику, культуру, сім'ю та інші. Вона розглядає гендерне питання як складну і багатогранну проблему.
- **Партнерство та включеність:** визнає важливість співпраці з представниками різних гендерних груп у дослідженнях, а також у зборі та інтерпретації даних.
- **Критичний підхід:** аналізує соціальні конструкції гендеру, відмовляючись від прийняття їх як неперспективних для аналізу чи незмінних.
- **Гендерна чутливість:** гендерна методологія враховує різні вимоги та потреби гендерних груп, визначаючи способи забезпечення їхньої рівності та справедливості.

Гендерна методологія використовується у багатьох галузях наукових досліджень, включаючи соціологію, політичну науку, антропологію, економіку, психологію та інші, з метою розуміння та аналізу гендерних відносин у суспільстві.

Транснаціональний підхід в гендерному аналізі - це підхід, який вивчає гендер та гендерні відносини в контексті транснаціональних, міжнародних та глобальних динамік. Цей підхід визнає, що гендер впливає на життя людей не тільки на рівні національного суспільства, а й у контексті глобальних процесів, політики, економіки та культури.

Основні риси транснаціонального підходу включають:

- Увага до глобальних структур та процесів: гендерний аналіз зосереджений на вивченні впливу глобальних економічних, політичних та культурних структур на гендерні відносини у різних країнах та регіонах.
- Вивчення міжнародних інститутів та мереж: транснаціональний підхід досліджує роль міжнародних організацій, державних та недержавних акторів у формуванні гендерної політики та норм у різних країнах.
- Аналіз транснаціональних переміщень та міграції: підхід досліджує гендерні аспекти транснаціональних переміщень людей, включаючи міграцію, торгівлю людьми та біженців, а також їхні впливи на гендерні відносини в різних контекстах.

- **Урахування культурних контекстів:** транснаціональний підхід розглядає гендер в контексті різних культурних норм, цінностей та практик, визначаючи, як вони впливають на гендерні ролі та ідентичності.
- **Підтримка глобального активізму:** транснаціональний підхід визнає важливість міжнародного гендерного активізму та боротьби за гендерні права та рівність.

Транснаціональний підхід допомагає розкрити та зрозуміти складні динаміки гендерних відносин у глобальному контексті, а також сприяє розвитку більш інклюзивних та ефективних стратегій боротьби з гендерними нерівностями на міжнародному рівні.

Інтерсекціональний аналіз - це підхід, який враховує взаємодію різних форм соціальної нерівності та дискримінації, таких як гендер, раса, клас, сексуальна орієнтація, інвалідність та інші, з метою аналізу глибоких і взаємодіючих причин цих нерівностей.

Основні аспекти інтерсекціонального аналізу включають:

- **Увага до складних ідентичностей:** аналіз враховує те, що люди можуть мати одночасно кілька ідентичностей (гендер, раса, клас і т. д.), і ці ідентичності взаємодіють між собою, формуючи унікальний досвід та позицію в суспільстві.
- **Розкриття структурної нерівності:** вивчається, як різні форми соціальної нерівності (наприклад, расизм, сексизм, класизм) взаємодіють між собою та посилюються, створюючи системи привілеїв та дискримінації.

- **Урахування контексту:** враховується соціокультурний та історичний контекст, у якому формуються соціальні нерівності та аналізує взаємодію різних факторів у цьому контексті.
- **Врахування влади та структури взаємодії:** дослідження того, як влада та структури взаємодії між різними групами та ідентичностями формують соціальні нерівності та позиції в суспільстві.
- **Активізм та зміна:** інтерсекціональний аналіз може слугувати основою для гендерного активізму та боротьби зі структурною нерівністю, сприяючи розвитку більш інклюзивних та справедливих суспільств.

Соціологія гендеру використовує **різні методи дослідження** для вивчення гендерних відносин, ролей та ідентичностей у суспільстві, використовуючи весь арсенал соціологічних способів отримання інформації.

Деякі з найпоширеніших **методів**:

Анкетування. Збір кількісних даних за допомогою опитувальних анкет, що дозволяє дослідникам зрозуміти уявлення, думки, переконання та досвіди різних гендерних груп.

Інтерв'ю. Проведення як структурованих, так і неструктурованих інтерв'ю для збору якісних даних про досвіди, погляди та переживання гендерних ролей та ідентичностей.

Спостереження. Систематичне спостереження за соціальними взаємодіями та практиками у реальних або віртуальних середовищах з метою вивчення гендерних аспектів поведінки та взаємодій.

Фокус-групи. Організація групових дискусій для вивчення колективних уявлень, переконань та досвідів стосовно гендерних питань.

Документальний аналіз. Аналіз текстів, архівних матеріалів, медіа-зображень та інших документів для розуміння репрезентацій гендеру у культурі та суспільстві.

Критичний аналіз. Використання критичних теорій (наприклад, феміністської теорії) для аналізу соціальних структур, влади та нерівностей з гендерної перспективи.

Етнографічний аналіз. Вивчення культур та суспільств із врахуванням гендерних аспектів у їхньому контексті, включаючи особисті спостереження, участь у ритуалах та спілкування з членами спільноти.

Тема 6. Нерівномірний гендерний розподіл в економічній сфері

Економічна сегрегація - процес, при якому існують групи людей, які відчують обмеження у доступі до економічних ресурсів, можливостей та переваг через свою приналежність до певних соціальних категорій, таких як стать, раса, етнічність, вік, клас, віросповідання або інші характеристики.

Економічна сегрегація може фіксуватися у багатьох проявах:

- **Зайнятість і заробітна плата:** Люди з певними характеристиками можуть стикатися з ускладненнями у знаходженні роботи або отриманні адекватної заробітної плати через дискримінацію або системні нерівності.
- **Доступ до освіти і кваліфікації:** Нерівний доступ до якісної освіти може призвести до того, що певні групи населення мають менше можливостей для отримання кваліфікацій і професійного росту, що відображається на їхній економічній ситуації.

- Доступ до фінансових послуг: Наприклад, низькодохідні або маргіналізовані групи можуть мати обмежений доступ до банківських послуг, кредитів або інших фінансових інструментів, що ускладнює їхню економічну стабільність і розвиток.
- Місце проживання й доступ до інфраструктури: Наприклад, місцевості з високим рівнем бідності можуть мати обмежений доступ до якісної інфраструктури, такої як дороги, водопостачання, каналізація тощо, що обмежує можливості економічного розвитку для їхніх мешканців.
- Нерівність в оплаті праці: Жінки, особи з інвалідністю, етнічні чи расові меншини часто стикаються з нерівністю в оплаті праці порівняно з іншими групами, навіть при однаковій кваліфікації та досвіді роботи.
- Бар'єри в підприємстві: Люди з певними соціальними характеристиками можуть стикатися з перешкодами у заснуванні та розвитку власних бізнесів через відсутність доступу до фінансових ресурсів, мережі контактів, або дискримінацію.

Гендерна дискримінація в економічній сфері - це явище, коли особи різної статі мають нерівні можливості, доступ до ресурсів та оплату за свою працю внаслідок їхньої статевої приналежності. Це може виявлятися у багатьох аспектах економічного життя, включаючи зайнятість, оплату праці, кар'єрний розвиток, доступ до фінансових послуг та підприємництво.

Ось деякі приклади гендерної дискримінації в економіці:

1. **Рівень оплати праці:** Чоловіки можуть отримувати вищу оплату за ту саму роботу порівняно з жінками, навіть якщо вони мають однакові кваліфікації та досвід роботи. Це може бути наслідком стереотипів про те, що робота, яку виконують чоловіки, має більшу цінність або вимагає більшої експертизи.
2. **Доступ до кар'єрних можливостей:** Жінки можуть стикатися з обмеженнями у доступі до високооплачуваних, відповідальних або керівних посад через статеvu дискримінацію або стереотипи про їхні здібності.

3. Бар'єри для підприємництва: Жінки можуть мати складнощі у створенні та розвитку власного бізнесу через обмежений доступ до фінансових ресурсів, мережі контактів або дискримінаційні практики у фінансових установах.

4. Баланс між роботою та особистим життям: Жінки частіше відчують тиск стосовно балансу між роботою та сім'єю, що може впливати на їх кар'єрний розвиток та можливості для професійного зростання.

5. Нерівність у відшкодуванні за відпустку по догляду за дитиною: У деяких країнах відшкодування за відпустку по догляду за дитиною є різними для чоловіків та жінок, що може підтримувати гендерні стереотипи та нерівності.

Дискримінація на ринку праці - виникає тоді, коли до окремих працівників, за однакових показників продуктивності, ставлення є різним через їх належність до різних соціальних та гендерних груп. Розрізняють декілька видів дискримінації: в оплаті праці, при наймі на роботу, при скороченні персоналу, при просуванні на посадах, у підвищенні кваліфікації.

Для виявлення та оцінки **рівня гендерної сегрегації** використовують **інтегральні індекси** (наприклад, індекс дисиміляції Дункана, індекс Кармеля та МакЛахлана) та **тривимірну класифікацію**, що виокремлює три групи занять/секторів:

- 1) з домінуючою зайнятістю жінок,
- 2) змішані, та
- 3) з домінуючою зайнятістю чоловіків.

Гендерні стереотипи роботодавців є уявленнями або переконаннями, які впливають на їхні вирішення стосовно найму, заробітної плати, кар'єрного розвитку та інших аспектів управління персоналом. Ці стереотипи можуть призводити до дискримінації на підставі статі.

Ось деякі приклади гендерних стереотипів, які можуть впливати на рішення роботодавців:

- Уявлення про "жіночі" та "чоловічі" професії: Деякі роботодавці можуть мати стереотипні уявлення про те, які професії "підходять" для чоловіків або жінок. Наприклад, традиційно вважається, що робота в сфері інженерії чи інформаційних технологій підходить переважно для чоловіків, тоді як робота в сфері догляду за іншими людьми вважається "жіночою".
- Статева дискримінація при наймі на роботу: Роботодавці можуть навмисно або несвідомо надавати перевагу кандидатам певної статі під час процесу найму. Наприклад, можуть існувати уявлення, що чоловіки більш підходять для керівних посад або робіт, що потребують фізичної сили, тоді як жінки можуть бути більш придатними до адміністративних чи доглядових робіт.

- **Нерівні умови праці та заробітної плати:** Роботодавці можуть надавати різні умови праці або заробітну плату на підставі статі працівника, припускаючи, що чоловіки або жінки мають різні потреби або вартість праці.
- **Стереотипи щодо кар'єрного розвитку:** Роботодавці можуть мати стереотипи щодо кар'єрних амбіцій та можливостей працівників на підставі їхньої статі.

"Скляна стеля" – термін, який використовується для опису невидимих перешкод або обмежень, з якими стикаються жінки при намаганні просунути на вищі посади в організаціях або досягти успіху у кар'єрі. Термін "скляна стеля" вказує на те, що, як із скляною стелею, жінки можуть бачити вищі рівні управління, але зіткнутися з невидимою перешкодою, яка ускладнює їхнє просування.

"Липка підлога" – термін, що означає бар'єри, які утримують жінок на низькооплачуваних посадах та малопрестижних роботах, зокрема: нестача досвіду через уповільнене просування кар'єрними щаблями, наявність сімейних «обов'язків» – доглядової та хатньої праці.

Тема 7. Гендерні особливості інституту політики

Гендерна рівність в політиці - це принцип, що стверджує, що жінки та чоловіки мають однакові права, можливості та представництво в усіх сферах політичного життя. Головною метою гендерної рівності в політиці є забезпечення того, щоб жінки та чоловіки мали рівні можливості участі в політичному процесі, прийнятті рішень та обійманні керівних посад.

Деякі ключові аспекти гендерної рівності в політиці:

Представництво: Забезпечення рівного представництва жінок та чоловіків у парламентах, уряді, місцевих органах влади та інших політичних інституціях.

Участь в прийнятті рішень: Забезпечення активної участі жінок та чоловіків у процесах прийняття політичних рішень на всіх рівнях.

Соціальні стереотипи та культурні перешкоди: Подолання стереотипів та культурних перешкод, які перешкоджають жінкам у вільному вираженні своїх політичних поглядів та участі в політичному житті.

Політичні права: Забезпечення рівних прав для жінок та чоловіків у голосуванні, висуванні кандидатури на виборчі посади та інших політичних правах.

Рівні умови: Забезпечення рівних умов для жінок та чоловіків у доступі до ресурсів, які необхідні для участі в політичному процесі, таких як фінансування, навчання, медійна підтримка тощо.

Політики гендерної рівності: Впровадження політик та програм, спрямованих на підтримку гендерної рівності в політиці, включаючи квоти для жінок у парламентах та інших політичних органах, менторські програми для жінок-політиків, навчальні заходи з питань гендерної рівності тощо.

Гендерні квоти в політиці - це механізм, який передбачає встановлення законодавчих норм або політичних зобов'язань, що забезпечують певну представленість жінок у політичних органах або виборчих списках. Це може означати встановлення обов'язкового відсотка місць для жінок у виборчих списках або у законодавчих органах, таких як парламенти або місцеві ради.

Гендерні квоти в українському законодавстві:

- **Виборчий кодекс України (від 11.07.2019 р.):** «При формуванні виборчих списків кандидатів організація партії повинна забезпечити у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і т. д.) кожного виборчого списку кандидатів присутність як чоловіків, так і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі)».
- **Закон України «Про місцеві вибори», (від 14.07.2015 р.):** «Представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчому списку».

Закон України Про політичні партії в Україні (від 2013 р.): «мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі, кандидатів у депутати місцевих рад в багатомандатних виборчих округах і має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку».

Гендерні квоти поділяються на законодавчі (правові) та добровільні партійні.

Законодавчі гендерні квоти поділяють на зарезервовані місця і законодавчі кандидатські квоти. Зарезервовані для жінок місця — це тип квоти, при якому кількість місць у виборному органі для жінок є визначеною державою. Для кандидаток створюється окремий список і вони конкурують між собою. Приклади країн із такими квотами — Руанда, Афганістан, Ірак, Бангладеш.

Найпоширенішими є добровільні партійні квоти, що діють у більшій половині країн ЄС: це Австрія, Велика Британія, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція.

Концепція «подвійної квоти», при якій відіграє роль не тільки відсоток жінок, а й місце у списку. Даний тип не допускає потрапляння жінок у нижню частину списку, де їхні шанси бути обраними зменшуються. Прикладами країн з системою «подвійної квоти» є Аргентина та Бельгія.

База даних гендерних квот ([Gender Quotas Database](#)) - спільний проєкт трьох інституцій — Міжнародного інституту демократії й електоральної підтримки (International IDEA), Міжпарламентського об'єднання (IPU, Inter-Parliamentary Union) та **[Стокгольмського університету](#)**. Організація займається вивченням ефективності впровадження гендерних квот в уряді. Проєкт дає змогу оцінити як загальну картину різних типів квот, так і конкретну ситуацію в кожній країні світу

Тема 8. Ефективність впровадження різноманітних типів гендерної політики в світовому досвіді

Гендерна політика – це комплексна цілеспрямована діяльність держави, міжнародних та недержавних організацій щодо інтегрування гендерного підходу для ліквідації в суспільстві усіх форм дискримінації за ознакою статі.

«Гендерна демократія» відноситься до концепції демократії, яка розглядається з урахуванням гендерних аспектів та рівноправ'я між чоловіками та жінками. Головною метою гендерної демократії є створення умов для рівної участі, представництва та впливу чоловіків і жінок у політичному процесі та суспільному житті загалом.

Деякі ключові аспекти гендерної демократії:

- Рівноправ'я і рівні можливості: мета - забезпечити рівноправ'я чоловіків та жінок перед законом, а також рівні можливості для участі у політичному процесі, доступі до ресурсів, освіти та працевлаштування.
- Представництво й участь: підтримує участь жінок у прийнятті політичних рішень та їхнє представництво у законодавчих та виконавчих органах влади на всіх рівнях.
- Гендерна чутливість: враховує різницю між статями та визнає, що політичні рішення можуть мати різний вплив на чоловіків та жінок.
- Боротьба з гендерними стереотипами та дискримінацією: спрямована на усунення гендерних стереотипів, які обмежують можливості чоловіків і жінок, а також на боротьбу з будь-якою формою гендерної дискримінації.
- Уповноваження жінок: підтримка активної участі жінок у прийнятті рішень та забезпечення їхніх прав і можливостей у всіх сферах життя.

Моделі гендерної політики - варіюються залежно від культурних, історичних та політичних умов кожної країни.

Деякі з найбільш поширених моделей:

Ліберальна модель: спрямована на забезпечення рівності шляхом правових та інституційних реформ. Вона акцентує увагу на індивідуальних правах та свободах, а також на врахуванні гендерної перспективи у законодавстві та політиках. Приклади таких політик можуть включати закони про рівність у зарплаті, захист від сексуального насильства та права на репродуктивне здоров'я.

Радикальна модель: ставить під сумнів саму структуру суспільства та нерівність, що вбудована в неї. Вона спрямована на радикальні трансформації, зокрема на зміну гендерних стереотипів, розподілу праці в сім'ї та суспільстві, а також на створення нових форм організації суспільства, що буде базуватися на рівності.

Інтерсекціональна модель: визнає, що гендерна нерівність взаємодіє з іншими формами дискримінації, такими як расова, класова, сексуальна чи вікова. Інтерсекціональна гендерна політика спрямована на розуміння цих взаємодій та розробку стратегій, що враховують комплексність індивідуальних ідентичностей та досвіду.

Трансформаційна модель: визнає необхідність трансформувати культурні та суспільні відносини, а не лише створювати законодавчі механізми рівності. Вона спрямована на зміну патріархатних структур і цінностей у суспільстві, зокрема через освіту, медіа, культурні програми та інші сфери.

«Позитивні дії» - інструмент в гендерній політиці, заходи, що мають тимчасовий характер та які покликані сприяти досягненню гендерної рівності, компенсувати відмінності, нерівність або невігідне становище осіб певної статі у відповідних сферах громадського життя.

Прикладом **«позитивних дій»** є **гендерні квоти**, існують чотири основні правові **механізми впровадження квотування**. Вони можуть у деяких випадках поєднуватися:

1. Конституційні положення – застосування принципу рівних можливостей для визначення парламентського представництва (резервування місць у парламенті) може формулюватися у Конституції із зазначенням пропорцій.
2. Виборче законодавство – регламентація застосування принципу рівних можливостей суб'єктами виборчого процесу, визначення гендерної норми і встановлення санкцій за порушення цього принципу у виборчих законах або законах про партії.
3. Окремий закон про рівноправність (рівний статус). Крім того, принцип рівних можливостей тут може підкріплюватися положеннями виборчого законодавства.
4. Статути політичних партій.

Принцип егалітаризму - це ідея, яка визначається бажанням досягнути рівності або рівноправ'я між людьми в різних сферах життя, таких як соціальні, економічні, політичні та культурні. Цей принцип покладається в основу різних соціальних, політичних та економічних теорій, а також виступає як моральний ідеал або цінність для багатьох людей.

Основні принципи егалітаризму включають:

- 1.Рівність шансів:** Цей принцип стверджує, що кожна людина повинна мати однакові можливості для реалізації свого потенціалу, незалежно від її соціального походження, раси, статі, етнічної приналежності чи інших характеристик.
- 2.Рівність прав і свобод:** Егалітаризм прагне до того, щоб усі люди мали однакові права та можливості в суспільстві, включаючи права на свободу прояву, релігійні права, права на освіту, працю та інші.

3. Рівність доходів та розподілу ресурсів: Егалітаризм підтримує ідею, що багатство та ресурси мають рівномірно розподілятися серед всіх членів суспільства, або ж щонайменше, забезпечувати мінімальний рівень життя для усіх.

4. Справедливість та соціальна солідарність: Егалітаризм ставить перед собою завдання забезпечення справедливості у суспільстві та розвитку соціальної солідарності, тобто взаємної підтримки та допомоги між його членами.

Егалітарна гендерна стратегія - це план дій або набір ініціатив, спрямованих на досягнення рівності між чоловіками та жінками у всіх аспектах життя, включаючи соціальні, економічні, політичні та культурні сфери. Основною метою такої стратегії є створення умов, в яких чоловіки та жінки матимуть однакові можливості, права та статус у суспільстві.

Тема 9. Аналіз результатів глобальних рейтингів рівності статей

Індекс гендерного розвитку (Gender Development Index, GDI), був введений в 2014 році, порівнює значення індексу людського розвитку у чоловіків і жінок. Індекс розраховується як відношення індексу людського розвитку (ІЛР) жінок до ІЛР чоловіків і наводиться Організацією Об'єднаних Націй в Доповіді про людський розвиток (Human Development Report). Індекс змінюється в межах від нуля до одиниці. Чим ближче це число до одиниці, тим меншим є розрив між жінками і чоловіками. У Доповіді також містяться значення ІЛР і його трьох компонентів — довголіття, освіти (за двома індикаторами) і доходу, які оцінюються окремо для жінок і чоловіків. На додаток до цього, наведені дані включають в себе рейтинги країн за абсолютним відхиленням індексу гендерного розвитку від одиниці.

Індекс гендерної нерівності ([Gender Inequality Index](#), GII) висуває на перший план розширення прав і можливостей жінок. Цей індекс вперше розглянуто в 2010 році Секретаріатом Всесвітнього економічного форуму в Женеві і з цього часу також результати публікуються Організацією Об'єднаних Націй в Доповідях про людський розвиток. Індекс являє собою інтегральний показник гендерної нерівності, для розрахунку якого використовуються три аспекти: охорона репродуктивного здоров'я, розширення прав і можливостей, положення жінок на ринку праці. Репродуктивне здоров'я вимірюється двома показниками: **коефіцієнтом материнської смертності і народжуваності у дівчат-підлітків**. Розширення прав і можливостей вимірюється часткою парламентських місць, що займають жінки, і часткою населення, яке має, щонайменше, середню освіту. І, нарешті, положення жінок на ринку праці вимірюється **показниками економічної активності**.

Індекс гендерного розриву ([Global Gender Gap Index](#)). У 2006 році Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) в Женеві представив нове глобальне дослідження гендерної нерівності Global Gender Gap Report, в якому був введений новий інтегральний показник — індекс гендерного розриву. Методологія розрахунку Індексу залишається незмінною з моменту її розробки в 2006 році, забезпечуючи надійну порівняльну і внутрішньодержавну інформацію. Обчислення індексу ґрунтується на трьох основних концепціях. По-перше, гендерні відмінності вимірюються саме доступом до ресурсів та можливостей в країні, а не фактичним рівнем наявних ресурсів і можливостей в цій країні. По-друге, індекс оцінює країни на основі результатів, пов'язаних з основними правами, такими як охорона здоров'я, освіта, участь в економічному житті і розширення політичних прав і можливостей, а не вкладів або засобів, пов'язаних з політикою, правами, культурою. Третя риса індексу гендерного розриву полягає в тому, що він ранжує країни відповідно до їх близькості до гендерної рівності, а не по розширенню прав і можливостей жінок.

Індекс гендерної рівності ([The Gender Equality Index](#), GEI) був застосований в загальносвітовому дослідженні гендерної рівності в країнах світу, проведеному міжнародною громадською організацією Social Watch у 2012 році. Індекс генерується на основі трьох субіндексів: індекс освіти, індекс розширення прав і можливостей, економічний індекс, які, своєю чергою, обчислюються на основі одинадцяти індикаторів.

Індекс соціальних інститутів і гендеру ([OECD Development Centre's Social Institutions and Gender Index](#), SIGI), значення якого змінюється в межах від нуля до одиниці, де нульове значення означає низьку дискримінацію, а одиниця — високу. Цей інтегральний показник обчислюється на основі п'яти субіндексів: 1) Дискримінаційний сімейний кодекс (правовий вік вступу до шлюбу, батьківські повноваження в шлюбі і при розлученні, права спадкування); 2) Обмежена фізична недоторканність (насильство по відношенню до жінок, у тому числі, в сім'ї, правовий захист від сексуальних домагань; 3) Переваги синам; 4) Обмежені ресурси і права (нерівні права на землю і власність, доступ до фінансових послуг); 5) Обмежені громадянські свободи (обмеження свободи пересування і доступу до громадських місць, квоти на участь жінок в політичному житті, частка жінок в національних парламентах).

Тема 10. Гендерні стереотипи українських громадян

Гендерний стереотип - соціальне явище, що має об'єктивну природу виникнення, є нейтральним за своїм характером, а конкретного змісту набуває в залежності від переважаючих соціальних норм, культури, цінностей та суспільних запитів і через відповідність чи невідповідність їм та в залежності від наслідків впливу на носіїв гендерних стереотипів може змінювати характер своїх функцій в межах від конструктивного до деструктивного.

Гендерний стереотип є одним із основних елементів творення гендеру та груповим за формою виникнення й рівнем поширення феноменом, розглядати його можна з урахуванням двоїстості його прояву: конструктивного та деструктивного.

Аргументи стосовно того, що гендерний стереотип має **конструктивний прояв.**

По-перше, гендерний соціальний стереотип є носієм суспільної традиції, її діяльним субстратом і найважливішим стабілізатором існування людської спільноти, стабілізатором, в якому закладається, закріплюється та передається досвід як окремої людини, так і цілих генерацій щодо взаємовідносин статей.

По-друге, наявність програми в гендерній картині суспільства, яку забезпечують гендерні стереотипи, є важливим фактором для відтворення соціального організму, оскільки вона закладає ту внутрішню активність, яка забезпечує його збереження. Наявність гендерних стереотипів сприяє створенню саме такої соціальної системи, носії якої взаємодіють із усім тим, що забезпечує їхнє (носіїв) відтворення.

По-третє, в гендерному стереотипі фіксується минуле, спрямоване у майбутнє, оскільки він готує соціального суб'єкта до тих умов життя, які були визначальними для буття пращурів. У цьому проявляється особливість гендерного стереотипу – забезпечити повною мірою відтворення всього цінного, що було набуто в процесі становлення конкретного суспільства.

По-четверте, гендерні стереотипи забезпечують соціальне відтворення, на рівні індивідів, гендерної свідомості, яка підтримує, засновану за ознакою статі, соціальну структуру. Втілюючи у своїх діях очікування, які пов'язані з їхнім гендерним статусом, індивіди конституують гендерні відмінності й одночасно зумовлені ними системи панування, а це, у свою чергу, дає змогу уникнути гострих соціальних конфліктів між представниками різних гендерів.

По-п'яте, в кожному соціальному суб'єкті закладена потреба в розвитку, яка реалізується лише через свідому діяльність індивіда. Гендерні стереотипи в цьому процесі впливають на ціннісні орієнтири та програми поступової зміни того, що відтворюється. У цих програмах уже відбувся певний відбір варіантів, які дають позитивні результати, тому реалізація потреби розвитку соціального суб'єкта з меншою мірою імовірності дає результати, протилежні очікуванім.

Деструктивні прояви гендерного стереотипу

По-перше, гендерні стереотипи в суспільстві функціонують як стандартизовані уявлення про моделі поведінки і риси характеру, які відповідають поняттям “чоловіче” та “жіноче”. Така категоричність може зашкодити розвитку нових явищ, які з’являються в суспільстві, що трансформується (перехід до ринкової економіки, поява нових можливостей для самореалізації, необхідність власної активності задля досягнення будь-якої мети тощо).

По-друге, гендерні групові стереотипи спрямовані перш за все на досягнення необхідних умов існування для більшості та нерідко потребують досить великих зусиль та багато часу для досягнення надбань, передбачених за їхньої реалізації. При цьому представник певного гендеру буває змушений підпорядковувати власні інтереси колективним, незважаючи на особистісні позастатеві якості та переконання. Якщо індивід ступає на шлях заперечення власного гендеру як такого, що закріплений у суспільному досвіді та практиці, то він почасти визнається маргіналізованою особистістю, що позбавляє його (її) можливості ефективного функціонування в соціумі.

По-третє, відтворення гендерних стереотипів у незмінному вигляді може відбуватися протягом тривалого часу в різних індивідів та спільнот. При цьому чим стійкішими є гендерні стереотипи цільей та установок соціального суб'єкта, тим менше в нього можливостей для розвитку та саморозвитку. А оскільки гендерний стереотип є груповим явищем, така ситуація призводить до уповільнення прогресивних перетворень в соціумі, які так чи інакше торкаються життєтворчості обох гендерів та їхньої взаємодії.

По-четверте, наявність гендерного стереотипу стосовно того, що є публічною та приватною сферою, призводить до замовчування антисоціальних, протиправних дій. Прикладом такого деструктивного вияву гендерного стереотипу є те, що офіційна статистика враховує лише невелику частину всіх випадків зґвалтування та насильства в родині, оскільки “сором” пов'язаний з цими явищами, відлякує як жінок, так і чоловіків від судового процесу з притаманним йому публічними свідченнями та розголошеннями.

По-п'яте, соціальні очікування стосовно певної статі формують у жінок та чоловіків соціально схвалюваний стиль поведінки. Патріархатна культура сформувала гендерний стереотип стосовно жінки як істоти, пріоритетною сферою діяльності якої є родина; відповідно соціум не вимагає від жінки професійних досягнень та кар'єрного просування, які б гарантували підвищення її соціального статусу. Такий вияв гендерного стереотипу спричинює інфантилізацію жінок, справляє руйнівний вплив на самоусвідомлення жінки та її самооцінку, і це фіксують дані соціологічних досліджень. А як наслідок – неможливість адекватного входження жіночого суб'єкта до нових соціальних процесів та перетворень.

Гендерні стереотипи в українському суспільстві можна побачити:

Гендерні ролі та стереотипи // Матеріали дослідження – Київ: «Рейтинг», 2021. Режим доступу: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_gender_032021_fin.pdf

Національне опитування з питань рівності між чоловіками та жінками в Україні (липень 2018).

Режим доступу: <http://surl.li/rkkuy>

Роль жінок в українському суспільстві. Результати опитування. Режим доступу:

http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_women_032020_press.pdf

Сучасне розуміння маскуліності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок. К., 2018. Режим доступу: <http://surl.li/bzguk>

Аналітичний звіт за результатами дослідження: «Базове опитування з питань громадського сприйняття та ставлення до гендерно-зумовленого насильства щодо жінок в Донецькій, Луганській, Запорізькій областях». Режим доступу: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/summary ukr all.pdf>

Результати опитування щодо ставлення громадян до сексуальних домагань в публічних місцях.

Режим доступу: https://ukraine.unfpa.org/uk/sexual_harassment_survey2020

Гендерний вимір пандемії COVID-19. Результати дослідження. Режим доступу:

https://mof.gov.ua/storage/files/covid_final.pdf

Роль чоловіків у піклуванні та догляді за дітьми - результати опитування. К.,2020. Режим доступу:

<https://ukraine.unfpa.org/uk/omnibusEU4GE>

Ставлення громадян до гендерно зумовленого та домашнього насильства. Результати опитування.

Режим доступу: <http://surl.li/dzvfx>

Гендерні стереотипи та ролі очима молоді: до і після початку повномасштабної російської агресії.

Звіт за результатами дослідження. Режим доступу: https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/GS_2.pdf

Гендерні відмінності у сфері зайнятості, освіти та навчання в Україні в контексті угоди про асоціацію. Результати дослідження. Режим доступу: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Doslid_01_2021_WEB_NEW_2.pdf

Гендерний вимір війни. Результати аналітичного дослідження. Режим доступу: <http://surl.li/rkkwh>

Гендерний баланс та війна. Моніторингове дослідження в першому кварталі 2023 року. Режим доступу до ресурсу: <https://imi.org.ua/monitorings/gendernyj-balans-ta-vijna-monitoryngove-doslidzhennya-u-pershomu-kvartali-2023-roku-i51269>

«Жінки в Україні: Як змінити гендерні ролі та ставлення?» Режим доступу <https://www.bbc.co.uk/mediaaction/documents/bbc-media-action-research-briefing-roles-ukrainian.pdf>.

«Можливості жінок в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rl_gender_issues_062023.pdf.

Становище журналісток та інших працівниць медіа в Україні. З урахуванням досвіду після 24 лютого 2022 року. Результати дослідження. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1dhfWfHbKtkdAJV_GsQTfk7kueikKxuh7/view

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Amy Wharton The Sociology of Gender. An introduction to theory and research. Wiley-Blackwel, 2012.
2. Berg M. Luce Irigaray`s "Contradictions": Poststructuralism and Feminism / M. Berg. // Journal of Women in Culture and Society. – 1991. – №1. – С. 50–70.
3. Bryson V. Feminist Political Theory. - Creative Print & Design (Wales), Ebbw Vale., 2003.
4. Butler J. Gender: The Circular Ruins of Contemporary Debate [Електронний ресурс] // Gender trouble: Feminism and the Subversion of Identity. – London, 1990. – Режим доступу: <https://selforganizedseminar.files.wordpress.com/2011/07/butler-gender-trouble.pdf>
5. Raewyn Connell .The Sociology of Gender in Southern Perspective. Режим доступу: https://drive.google.com/drive/folders/0B7PfMzZfEk7vcE9NWU9GTkVEUWc?resourcekey=0-xuoD48H5ie_2l_PQTmuDpQ.
6. Susan Watkins Which feminisms? //New Left Review, 2018. Режим доступу: <https://newleftreview.org/issues/ii109>
7. Бовуар де Сімона. Друга стать / Перекл. з франц./ Режим доступу: <https://www.e-reading.club/book.php?book=126341>
8. Вілкова О.Ю. Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів. Дисертація на здобуття наукового ступеню. К., 2005.

9. Вілкова О.Ю. Особливості гендерного підходу в соціолого-філософському дискурсі // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. Міжвузівський збірник наукових праць, 2008. -№ 38 – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2008. – С. 71-76.
10. Вілкова О.Ю. Соціологія гендеру. Навчально-методичний комплекс. Київ, 2021. Режим доступу: https://sociology.knu.ua/sites/default/files/newsfiles/nmk_sociology_of_gender.pdf
11. Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. – К., 2017. Режим доступу: https://ua.boell.org/sites/default/files/gender_dlya_medii_2017.pdf.
12. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство. Львів 2003.
13. Дж. Мітчелл Психологія і фемінізм / Джудіт Мітчелл. – Львів: Атролябія, 2004. –С. 336-386.
14. Джудіт Батлер Гендерний клопіт – Фемінізм та Підрив Тожсамості/ Режим доступу: <http://1576.ua/books/7370>
15. Кімел М. Гендероване суспільство. – К.: Сфера, 2003.
16. Код Л. Епістемологія.// Антологія феміністичної філософії. К.,2006.

17. Крістева Ю. Час жінок // Про рівність статей. Збірник / Пер. з фр. під заг. ред. О. Хоми. — К.: ППС-2002, 2007.
18. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004.
19. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження: Курс лекцій. – К.: Наук. думка, 1996.
20. Перо М. Як писати історію жінок. // Про рівність статей. К., 2007. С. 60-75.
21. Чухим Н. Основні напрями феміністичного руху // Гендер і культура. К., 2000.С.76-80.
22. Шеррі О. Чи співвідноситься жіноче з чоловічим як природа з культурою//Гендерний підхід: історія, культура, суспільство. Львів 2003. С. 134-151.

Навчальне видання

Вілкова Олена Юріївна

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ»

для студентів спеціальності 054 “Соціологія”

освітнього ступеня бакалавр

освітньої програми «Соціологія»

Редагування та комп’ютерне верстання: в авторській редакції

Київ - 2024